601212, Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen keskeisenä toimintamuotona

Alli Mustonen
opiskelijanumero 010803174
26.3.2018

Hiekkasäkit päiväkodin leikeissä

1 Johdanto

Päiväkodissa toteutetaan varhaiskasvatusta, jonka tavoitteena on tukea kaikkien lasten kasvua, kehitystä ja oppimista. Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen toiminta- ja työtapa. (OPH, 2016, 38—39.) Tämän esseen tarkoitus on esittää suunnitelma erikokoisten hiekkasäkkien käyttämisestä päiväkodin leikeissä.

Aluksi käyn läpi vaatimuksia, joita lasten leikit sisällä ja ulkona asettavat hiekkasäkeille. Tässä yhteydessä esitän myös hiekkasäkkien saatavuuden ja arvioidut kustannukset. Tämän jälkeen kerron, miten hiekkasäkkileikeillä voidaan tukea lasten kognitiivisten, emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen oppimista, ja kuinka, hiekkasäkkileikeillä voidaan edistää lasten ja vanhempien osallisuutta. Lopuksi esitän, miten hiekkasäkit on mahdollista ottaa käyttöön päiväkodin leikkivälineinä sisällä ja ulkona ja miten hiekkasäkit otetaan käyttöön päiväkodin sisä- ja ulkoileikeissä.

2 Päiväkodin leikkeihin soveltuvien hiekkasäkkien ominaisuudet, hinta ja hankinta

Ransbury (1982, 104–106) toteaa, että kaksisataa vuotta sitten eläneen Fröbelin (synt. 21.04.1782) kehittämät ”lahjat lapsille”, kuten Fröbelin palikat, ovat hyviä leikkivälineitä, joiden avulla lapset pyrkivät ymmärtämään ja järjestämään maailmaa. Fröbelin palikoiden tavoin erikokoiset hiekkasäkit tarjoavat lapsille välineitä leikin maailman rakentamiseen.

Hiekkasäkeissä käytetyn hiekan tulee olla puhdasta, sillä elollisessa aineksessa hiekan seassa saattaa olla tai siihen saattaa ajan kuluessa muodostua homeitiöitä tai sieniä. Hiekan tulee olla myös sopivan hienorakeista; ei liian pientä eikä liian suurta.

Käyttäessään hiekkasäkkejä leikin rakennusaineina lapset siirtelevät säkkejä ja asettelevat niitä eri asentoihin. Sekä sisä- että ulkoleikkeihin soveltuvassa hiekkasäkissä käytetyn säkkimateriaalin tulee olla riittävän tiheää, jotta hiekkaa ei pääse valumaan sen läpi. Lisäksi hiekkasäkin tulee olla sellainen, josta lapsi voi saada hyvän otteen ja joka pysyy lapsen asettamassa paikassa ja

asennossa. Säkkiin käytettävä materiaali ei siis saa olla liukas eikä liian jäykkä. Nämä ehdot täyttää paremmin kangas tai punos kuin liukas muovikalvo.

Ulkoleikkeihin soveltuvien säkkien tulee kestää ja läpäistä kosteutta. Säkissä oleva hiekka ei saa kastuessaan paakkuuntua. Jos säkki ja sen sisällä oleva hiekka pääsee kastumaan, niiden täytyy myös kuivua mahdollisimman nopeasti. Tämä on mahdollista, jos kosteus pääsee haihtumaan säkkikankaan läpi ja jos hiekan liikuttelu silloin tällöin kääntelemällä tai ravistamalla on mahdollista. Sisäleikeissä säkit ja niiden sisällä oleva hiekka eivät pääse kastumaan. Niiden pinta tulee kuitenkin voida puhdistaa pölystä ja ja liasta.

Päiväkodin leikeissä käytettävät hiekkasäkit voidaan ostaa tai valmistaa itse. Sekä itse valmistettaessa että ostettaessa kustannukset riippuvat siitä, kuinka paljon hiekkasäkkejä tarvitaan eli millaiseen leikkiin hiekkasäkkejä on ajateltu käytettävän. Mikäli tarkoitus on mahdollistaa hiekkasäkeillä rakentelu, hiekkasäkkejä on hyvä olla paljon: rakentelu on sitä houkuttelevampaa, mitä enemmän ja mitä erikokoisempia hiekkasäkkejä on käytettävissä. Liikuntaleikkejä varten on hyvä olla useampia pieniä säkkejä ja muutamia isompia säkkejä.

Täyttämistä vaille valmiita, nosteltavia ja raahattavia hiekkasäkkejä on saatavilla sekä urheilutarvikeliikkeistä että armeijan ylijäämää myyvistä liikkeistä. Koska voimaharjoitteluun tehdyt hiekkasäkit ovat kalliita (kolmen erikokoisen säkin hinta on noin 50 euroa), säkkien hankkiminen urheilutarvikeliikkeistä päiväkodin leikkeihin ei ole realistista. Sen sijaan armeijan ylijäämää myyvistä liikkeistä säkkejä saa edullisemmin. (Armeija käyttää hiekkasäkkejä sirpalesuojina ja näitä samoja säkkejä käytetään myös esimerkiksi tulvasuojina.) Viisi polypropyleenipunoksesta valmistettua säkkiä (46 cm × 88 cm, 110 g) saa noin kymmenellä eurolla. Koska säkit sellaisenaan ovat isoja, niistä voi ompelemalla valmistaa myös pienempiä säkkejä.

Sisäleikkeihin soveltuvat säkit voidaan valmistaa esimerkiksi vettä hylkivästä markiisikankaasta. Tarvittaessa markiisikangas voidaan puhdistaa pyyhkimällä. 160 senttimetriä leveän markiisikankaan metrihinta on kolmetoista euroa.

Päiväkodin leikkeihin soveltuvan hiekkasäkin hiekaksi soveltuu esimerkiksi raekooltaan 0—4 millimetriä oleva leikkihiekka. 25 kilogramman pussi leikkihiekkaa maksaa noin kymmenen euroa.

Materiaalikustannusten ohella kokonaiskustannuksiin tulee laskea hiekkasäkkien valmistamiseen kuluva aika tai mahdolliset valmistuskustannukset. Mikäli päiväkodin henkilökunta valmistaa ja täyttää säkit, säkkien valmistamiseen kuluva aika tulee ottaa huomioon suunniteltaessa henkilökunnan työvuoroja.

Ulkoleikkeihin on hyvä varata paljon hiekkasäkkejä. Itse valmistetun, viisikymmentä osaa sisältävän, ulkokäyttöön soveltuvan rakentelusarjan materiaalikustannus on noin 80 euroa. Rakentelusrajan tekemeseen tarvitaan 20 polypropeenipunoksesta valmistettua säkkiä, 90

kilogrammaa leikkihiekkaa ja riittävästi vahvaa ompelulankaa. Valmistettavien hiekkasäkkien koot ovat 46 cm x 88 cm, 46 cm x 44 cm, 46 cm x 22 cm ja 13 cm x 22 cm ja vastaavasti painot 5 kg, 2 kg, 1 kg ja 500g. Painavimpia säkkejä lapset voivat raahata yhdessä, kevyempiä siirrellä myös itsekseen. Kooltaan isoimmat säkit ovat yhtä suuria kuin ostopakkauksessa olevat säkit, seuraavat puolet tästä, jne. Isoimpia ja molempia keskikokoisia valmistetaan kymmenen kappaletta, pienimpiä kaksikymmentä kappaletta. Säkit ommellaan ompelukoneella ja täytetään hiekalla esimerkiksi suppiloa apuna käyttäen. Säkkiin laitettava hiekka punnitaan vaa'alla. Valmistukseen varataan yhtäjaksoista aikaa noin seitsemän tuntia.

Sisäleikkeihin valmistetaan 25 säkkiä. Säkit ovat saman kokoisia kuin ulkoleikkien säkit ja ne valmistetaan vettä hylkivästä markiisikankaasta. Kangasta tarvitaan noin kolme metriä. Aikaa säkkien valmistamiseen varataan noin seitsemän tuntia. Hiekkasäkkien hinnaksi tulee noin 60 euroa (kolme metriä kangasta, ompelulankaa ja 45 kilogrammaa hiekkaa).

3 Hiekkasäkkileikit osana päiväkodin pedagogista toimintaa

Päiväkodissa annettava varhaiskasvatus on pedagogista, tavoitteellista toimintaa, jonka sisältöjä kuvataan viidellä oppimisen alueella: kielten rikas maailma, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja kehityn ympäristössäni, ilmaisun monet muodot sekä kasvan, liikun ja kehityn. Oppimisen alueet ohjaavat eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteuttamista yhdessä lasten kanssa. Eri aihepiirejä yhdistellään sopivasti lasten kulloiseenkin toimintaan, kuten lapsille merkitykselliseen leikkiin. (OPH, 2016, 39.)

Varhaiskasvatustoiminnan suunnittelussa on oleellista kiinnittää huomiota päiväkodin oppimisympäristön kehittämiseen siten, että se edistää toiminnalle asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Päiväkodin oppimisympäristö voidaan jakaa fyysiseen, sosiaaliseen ja didaktiseen ulottuvuuteen. Sisä- ja ulkotilojen ohella kaikki päiväkodin fyysiset välineet kuuluvat varhaiskasvatuksen oppimisympäristön fyysiseen ulottuvuuteen (Manninen, Burman, Koivunen, Kuittinen, Luukannel, Passi & Särkkä, 2007, 16). Näin myös hiekkasäkit ja hiekkasäkkileikeissä tarvittavat tilat kuuluvat päiväkodin oppimisympäristön fyysiseen ulottuvuuteen. Varhaiskasvatuksen sosiaaliseen ulottuvuuteen kuuluvat aikuisten ja lasten välisten, lasten keskinäisten ja aikuisten keskinäisten ihmissuhteiden laatu ja didaktiseen ulottuvuuteen oppimisen sisällöt, tavat ja toimintamallit (mts., 16). Leikki on sosiaalista toimintaa ja leikki oppimisen tapana kuuluu varhaiskasvatuksen oppimisympäristön didaktiseen ulottuvuuteen. Hiekkasäkkileikkien avulla voidaan siten kehittää päiväkodin oppimisympäristön sosiaalista ja didaktista ulottuvuutta.

Pienet lapset opettelevat erilaisten kognitiivisten taitojen ohella sosiaalisissa tilanteissa tarvittavaa oman toimintansa säätelyä, käyttäytymisen säätelyä ja päätöksentekokykyä. Sajaniemi ja Krause (2012, 16—18) toteavat näiden toimintojen säätelyn tapahtuvan aivojen etuotsalohkossa ja aktiivisen liikkumisen kasvattavan etuotsalohkon hermosolutiheyttä. Jos hiekkasäklileikeillä

onnistutaan kannustamaan ja houkuttelemaan lapsia aktiiviseen liikkumiseen, niiden avulla voidaan tukea lasten toiminnanohjauksen, käyttäytymisen säätelyn sekä päätöksentekokyvyn kehittymistä.

Hiekkasäkkien ottaminen leikkiin mukaan riippuu lapsen taidoista ja kyvyistä. Liian helppo tai liian vaativa toiminta ei ole lapsille mielekästä. Sen sijaan niin kutsutulla Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeellä, sopivan vaativassa toiminnassa lapset kykenevät kehittämään jo olemassa olevia taitojaan ja omaksumaan uusia taitoja. (Bentzen & Lakoseljac-Andreasen, 126.) Lapsiryhmässä lasten taidot vaihtelevat. Kun hiekkasäkkileikki mahdollistamaan jokaisen lapsen osallistuminen leikkiin, leikki on kaikille lapsille mielekästä. Joku lapsista voi olla hyvinkin taitava rakentelija, kun taas toinen vasta harjoittelee rakentamiseen tarvittavaa avaruudellista hahmottamista. Taitojen harjoittaminen yhdessä taitavamman kanssa kehittää harjaantumattomamman taitoja.

Rakentaessaan leikin maailmaa lapset harjaannuttavat metakognitiivisia taitojaan: opettelevat itseohjautuvuutta ja erilaisten vaihtoehtojen huomaamista sekä näiden vaihtoehtojen kestävyyden testaamista (Reunamo, Virkki & Hietala, 2014, 105—106). Näin hiekkasäkkileikeissä lapset harjaannuttavat myös laaja-alaista osaamista. Laaja-alaista osaamista ovat ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito, tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen (OPH, 2016, 22). Ajattelun ja ongelmanratkaisun taitoja lapset kehittävät pohtiessaan, miten siirtelevät hiekkasäkkejä paikasta toiseen ja kuinka saavat ne aseteltua niin, että leikin maailma rakentuu juuri sellaiseksi kuin he haluavat. Leikissä lapset harjoittelevat myös vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja. Aikuiset voivat rikastaa leikkiä esimerkiksi monilukutaitoon, tieto- ja viestintäteknologiseen osaamiseen liittyvin ideoin, kuten tuomalla leikkiin ajatuksia koodaamisesta ilman laitteita: leikissä voi olla tunnussanoja tai -pomppuja, ja lapset voivat ohjailla toistensa liikkeitä keksimänsä koodiston avulla. Mahdollisuuksia on lukuisia. Rakenteluleikki edistää lasten matemaattista ajattelua. Muun muassa Helenius ja Lummelahti (2014, 135—136) pohtivat, voisiko rakenteluleikki olla syy siihen, että pojat ovat koulussa parempia matematiikkassa kuin tytöt. He toteavat mittasuhteiden, lukumäärien, kokojen ja muotojen olevan matemaattisia elementtejä, jotka liittyvät rakenteluun, samoin kuin kyky hahmottaa avaruudellisia kokonaisuuksia ja ratkaista ongelmia.

Sen lisäksi, että lapset saavat käyttää hiekkasäkkejä itse rakentamissaan leikeissä, niitä voidaan käyttää myös ohjatuissa leikeissä, joiden tarkoituksena on tukea lasten liikkumisen lisäksi lasten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Hiekkasäkeillä voidaan leikkiä lukuisia liikunnallisia leikkejä. Esimerkiksi pienimpiä säkkejä voidaan käyttää maanviljelijä-leikissä. Leikkijöiden ikä ja fyysinen kehitys huomioiden hiekkasäkeistä käytetään joko vain kaikkein pienimpiä säkkejä tai kahta pienintä kokoa. Tässä leikissä maanviljelijä (hippa) vahtii viljasäkkejä (hiekkasäkit) viljasiilossa (leikkialueen keskellä oleva ympyrä). Hiiriperheet (muut leikkijät leikkiryhminä) koettavat ryöstää viljasäkkejä omiin pesiinsä (pelialueen laidoilla olevat ympyrät). Vain yksi hiiri hiiriperheestä saa yrittää säkin ryöstöä kerrallaan ja vain yhden säkin voi viedä kerrallaan. Jos maanviljelijä ehtii

koskettamaan hiirtä, hiiri joutuu jättämään säkin viljasiiloon. Seuraava hiiriperheen hiiri voi lähteä viljasäkin ryöstöön, kun edellinen hiiri on palannut pesään.

Onnistuneessa leikin ohjauksessa on viisi vaihetta: sopiminen, valmius, toiminta, vuorovaikutus ja integraatio. Sopimisen vaiheessa huolehditaan, että lapsiryhmän ilmapiiri on turvallinen, kuunnellaan lasten toiveita ja ajatuksia, otetaan huomioon lasten yksilölliset taidot ja pyritään sitouttamaan lapset leikkiin. Leikkiin sitoutumattoman lapsen fyysinen aktiivisuus on heikkoa tai kohtalaista. Sitoutuessaan leikkiin lapsen fyysinen aktiivisuus nousee: lapsen sydän sykkii nopeammin ja lihasjännitys kasvaa. Kun lapset ovat sitoutuneet leikkiin, leikki siirtyy valmiusvaiheeseen. Tässä vaiheessa lapset ovat innostuneita ja heidän energiatasonsa on korkea. Lasten toimintaa ohjaavat puolustautuminen ja hyökkääminen: lapset ennakoivat uhkia ja pyrkivät huomaamaan tilanteeseen liittyviä mahdollisuuksia. Tässä vaiheessa jännityksen tuomat fyysiset tunteet lapsi voi kokea myös uhkana. Tämä koettu uhka heikentää lapsen turvallisuudentunnetta. Aikuisen tehtävä tässä vaiheessa on vahvistaa lasten keskinäistä luottamuksen ilmapiiriä, turvata leikin valmisteluun riittävästi aikaa, tarjota lapsille erilaisia mahdollisuuksia ja tukea lasten taitojen kehittymistä. Luottamuksen ilmapiirissä voidaan siirtyä sekä fyysisesti aktiiviseen toimintavaiheeseen että vuorovaikutusvaiheeseen, jossa lapset kokevat sekä sosiaalista että kehollista yhteenkuuluvuutta. Aikuisen rooli tässä vaiheessa on kannustaa ja kehua lapsia, vahvistaa lasten keskinäisiä suhteita ja huolehtia siitä, että aktiivisuuden ohella leikissä on myös sopivasti taukoja. Leikki kestää aikansa ja lasten kiinnostus leikkiin loppuu ajallaan: lapset pyrkivät muun muassa vetäytymään kukin tahoilleen. Aikuisen tulee huomata lasten kiinnostuksen loppuminen ja ohjata heitä integraatiovaiheeseen. Integraatiovaiheessa lasten kanssa keskustellaan leikissä syntyneistä kokemuksista ja leikin aikaan saamasta yhteenkuuluvuuden tunteesta. (Duarte, 258 - 263.) Kun aikuinen näyttää, että hän iloitsee ja nauttii leikkimisestä lasten kanssa, lasten keskinäisen leikin seuraamisesta ja lasten esittämistä ideoista ja ajatuksista, aikuinen vahvistaa lasten minäkäsitystä ja itsetuntoa (Hart, 2016b, 81).

4 Hiekkasäkkileikit ja osallisuus

Päiväkodin aikuisten ymmärrys sekä lapsen persoonallisuuden kehittymisestä että siitä, että kognitiivisten taitojen ohella lapsille on tärkeää opettaa sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja, edistää lasten osallisuutta päiväkodissa (Hart, 2016a, 12—15). Sekä lapsen emotionaalinen ja sosiaalinen oppiminen tapahtuu että lapsen persoonallisuus kehittyy tuhansissa pienissä tapahtumasarjoissa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa: eleiden, ilmeiden, kehonkielen, kosketusten, äänenpainojen ja sanojen jatkuvassa dialogissa lapsi säätelee valintojaan siitä, miten hän liittyy tai on liittymättä toisiin. Päiväkodin aikuisten tulee tukea kaikkien lasten pääsyä leikkiin mukaan, sillä leikkiin liittyminen on lapsen myönteisen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeää. Leikissä lapset opettelevat sekä itsesäätelyn taitoja ja omien tunteiden ilmaisutaitoja että lukemaan ja ymmärtämään toistensa tunteita. Leikissä lapset harjoittelevat sanallista tunteiden ilmaisua. (Hart, 2016b, 56–64.) Esimerkiksi painavan hiekkasäkin siirtäminen voi olla lapselle vaikeaa yksin: lapsi

tarvitsee avukseen toisen lapsen tai aikuisen. Tämä kehittää lasten yhteistyötaitoja ja vahvistaa lasten yhteenkuuluvuutta, lasten emotionaalista ja sosiaalista kehitystä. Aikuisten tehtävä on havainnoida lapsia ja lasten leikkiä ja ohjata lapsia ja leikkiä havaintojensa pohjalta siten, että jokainen lapsi pääsee leikkiin mukaan.

Emotionaalinen oppiminen lisää lapsen ymmärrystä siitä, että kaikille lapsille on tärkeää saada leikkiä, olla yhdessä ja iloita toisten lasten kanssa (Hart, 2016b, 55). Noin kahden vuoden iässä lapset hakeutuvat yhä enemmän toistensa seuraan. Neljä vuotias lapsi osaa jo nimetä ystäviään. Rinnakkain leikkiminen on muuttunut vähitellen yhdessä leikkimiseen. Yhdessä leikkiminen kehittää 3—5-vuotiaan lapsen mentalisaatiokykyä. Mentalisaatiokyvyn kehittyminen on edellytys sellaisten tunteiden, kuten syyllisyyden, häpeän ja kateuden käsittelemisen kehittymiseen. Lapsi opettelee ymmärtämään omia ja toisten aikomuksia ja sitä, että toisen näkökulma asioihin voi olla erilainen kuin hänen oma näkökulmansa. Lapsi opettelee ennakoimaan toisten toimintaa ja ymmärtämään oman toimintansa seurauksia. Lapsi opettelee itsesäätely- ja vuorovaikutustaitoja: neuvottelemaan, sopimaan ja ratkaisemaan leikissä syntyviä ristiriitoja. Yhteisleikki työtapana mahdollistaa lapsen sosiaalisen tietoisuuden, tunnetaitojen ja persoonallisuuden kehittymisen. (Hart, 2016b, 72—73.) Päiväkodin aikuisten tehtävä on ohjata lapsia huomaamaan omia ja toistensa vahvuuksia ja arvostamaan niitä: jollain voi olla hyviä leikki-ideoita, toinen voi olla fyysisesti vahva ja kolmas taitava rakentelija. Tärkeää on, että jokainen lapsi saa myönteisiä kokemuksia yhteisestä leikistä. Liikkumiseen ja leikkimiseen houkuttelevat, lasten hallittavissa olevat hiekkasäkkileikit kannustavat myös niitä lapsia, joilla on vaikeuksia vuorovaikutuksessa muiden kanssa, osallistumaan leikkiin. Päiväkodin aikuisten tehtävä on tukea leikin etenemistä sekä osallistumalla leikkiin itse että sanoittamalla leikkiä ja leikkivien lasten onnistumisia.

Lasten keskinäisessä leikissä on nähtävissä Duarten (2016, 258 - 263) esittämät vaiheet sopiminen, valmius, toiminta, vuorovaikutus ja integraatio. Aikuisen rooli on ohjata leikkiä ja varmistaa, että kaikki lapset pysyvät leikissä mukana ja että leikki etenee sujuvasti. Osalle lapsista leikin vaiheet tuntuvat etenevän liian hitaasti, kun taas toiset eivät millään tunnu pääsevän leikin kulkuun mukaan. Esimerkiksi hyperaktiivisilla lapsilla on taipumus ohittaa leikin valmiusvaihe ja siirtyä suoraan toimintavaiheeseen. Aikuisen tehtävä on tässä vaiheessa auttaa hyperaktiivista lasta saamaan yhteys omiin tuntemuksiinsa eli siihen, mitä hänen kehossaan tapahtuu, jotta kehontuntemuksen lisääntyessä hyperaktiiviset lapset oppivat kanavoimaan paremmin energiaansa. Vetäytyvillä lapsilla taas on taipumus välttää toimintaan osallistumista ja vuorovaikutusta toisten kanssa, sillä sosiaalinen vuorovaikutus tuottaa heille enemmän tai vähemmän ahdistusta. Valmiusvaiheessa vetäytyneet lapset tarvitsevat aikuisen tukea ja apua päästäkseen sosiaalisten tilanteiden aiheuttaman pelon yli. Aikuisen sensitiivinen läheisyys luo turvallisuuden tunteen, jonka turvin vetäytyvät lapset voivat siirtyä toiminnan ja vuorovaikutuksen vaiheeseen. (Duarte, 2016, 256.) Lasten rakentaessa yhdessä leikkiä aikuisen tehtävä on sekä toppuutella hyperaktiivisten lasten toimintaa leikissä että tukea vetäytyvien lasten osallistumista leikkiin. Aikuisten sensitiivisyys ja ennustettava toiminta vahvistaa erityisesti heikossa asemassa olevien lasten turvallisuudentunnetta (Hart, 2016b, 68). Aikuisen osallistuminen leikkiin, aikuisen

leikillisyys, lämpö ja hoiva auttavat myös huonosti sopeutuvia ja käyttäytyviä lapsia saamaan onnistuneita kokemuksia yhteisestä leikistä. Myönteiset kokemukset leikistä heikentävät hylätyksi tulemisen pelkoa ja sen aikaan saamaa turvattomuuden tunnetta ja tästä johtuvaa huonoa käyttäytymistä ja käytöstä. (Hart, 2016c, 111.) Lapset tarvitsevat aikuisen apua ja tukea kehittäessään emotionaalista kompetenssia ja itsesäätelyä vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa (Hart, 2016a, 14). Koska hiekkasäkkileikeissä on sekä liikunnallisten leikkien että rakentelu- ja kuvitteluleikkien piirteitä, hiekkasäkkileikit tarjoavat monipuolisen toimintatavan erilaisten lasten taitojen kehittämiseen. Hiekkasäkkileikeissä lapset saavat esittää omia ideoitaan ja ajatuksiaan ja opetella sovittamaan omia ajatuksiaan ja ideoitaan toisten ajatuksiin. Ideansa ja ajatuksensa jokainen lapsi voi esittää sanallisesti tai näyttäen.

Reunamon ja Nurmen (2014, 188—201) mukaan lasten suhtautumista erilaisiin tilanteisiin voidaan kuvata neljän lapsen orientaation avulla. Nämä orientaatiot ovat mukautuva, osallistuva, omaehtoinen ja vetäytyvä orientaatio. Lapsen tapa orientoitua vaihtelee eri tilanteissa ja eri ympäristöissä. Sekä mukautuvassa että osallistuvassa orientaatiossa lapset suhtautuvat tilanteisiin ja ehtoihin niitä prosessoiden. Mukautuvassa orientaatiossa lapsen suhtautuminen on adaptiivista eli sopeutuvaa, osallistuvassa orientaatiossa taas on nähtävissä tilanteita ja ehtoja muuttavien tekijöiden pohtimista ja pyrkimystä muokata tilanteita ja ehtoja mieleisekseen. Vetäytyvässä ja omaehtoisessa orientaatiossa lapsi suhtautuu tilanteisiin ja asioihin pitäytyen omassa näkemyksessään. Omaehtoisessa eli dominoivassa orientaatiossa lapset asettavat omia ehtoja ja jättävät muiden näkemykset huomiotta pyrkiessään muuttamaan ympäristön toimintaa omien näkemystensä mukaiseksi, kun taas vetäytyvässä orientaatiossa lapsi pitäytyy omassa näkemyksessään pyrkimättä muuttamaan ympäristöään. Kehittyessään lapset oppivat vähitellen näkemään asioita ja tilanteita myös toisen näkökulmasta.

Fyysisesti aktiivinen hiekkasäkkileikki on useimmille lapsille hyvin motivoivaa. Voidaankin ajatella, että tahto leikin jatkumiseen voi motivoida lasta neuvottelemaan ja sopimaan. Kun lapset ovat halukkaita jatkamaan leikkiä, he vaikuttavat olevan myös ristiriitatilanteissa valmiimpia ottamaan vastaan aikuisen apua kuin silloin, kun leikki ei ole heistä niin kiinnostavaa. Aikuinen voi auttaa mukautuvaa ja sopeutuvaa lasta esittämään mielipiteitään ja ideoitaan ja omaehtoista ottamaan huomioon toisten ideoita ja ajatuksia. Vetäytyvää lasta aikuinen voi kannatella leikissä, jotta tämä pysyy leikissä mukana ja saa kokemuksia osallisuudesta. Duarte (2016, 255) huomauttaa, että onnistuneessa leikissä leikkijöiden aktiivisuus on samalla tasolla. Havainnot lasten reaktiosta ja orientaatioista auttavat leikkiin osallistuvaa tai leikkiä tukevaa aikuista löytämään keinoja, joilla voi edistää leikkijöiden yhdenmukaista aktiivisuutta: esimerkiksi dominoivasti orientoituvaa lasta olemaan vähemmän dominoiva ja vetäytyvästi orientoituvaa lasta pysymään leikissä mukana.

Lasten keskinäisten sekä päiväkodin aikuisten ja lasten välisten suhteiden lisäksi päiväkodin oppimisympäristön sosiaaliseen ulottuvuuteen kuuluvat lasten lähellä olevien aikuisten väliset suhteet. Aikuisten välisen yhteistyön laatu vaikuttaa lasten hyvinvointiin. Esimerkiksi huonosti toimiva yhteistyö päiväkodin aikuisten ja lapsen huoltajien välillä lisää lasten stressiä, kun taas

vanhempien innostunut osallistuminen päiväkodin toimintaan lievittää lapsen stressiä. Erityisesti lapset, joilla on emotionaalisia vaikeuksia tai sopeutumisen ongelmia, ja heidän vanhempansa hyötyvät päiväkodin aikuisten ja vanhempien välisestä myönteisestä vuorovaikutuksesta. Myönteiset huomiot lapsesta auttavat vanhempia näkemään lapsessaan olevia hyviä puolia ja näin parantamaan omaa vuorovaikutustaan lapsen kanssa. (Hart, 2016c, 108–109.) Päiväkoti voi esimerkiksi antaa vanhemmille mahdollisuuksia osallistua lapsensa hiekkasäkkileikkeihin. Yhteisen rakentamisen ja fyysisen touhuamisen ilmapiirissä saatu myönteinen palaute vanhemmilta parantaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja kannustaa lasta myös yhteisleikkiin toisten lasten ja aikuisten kanssa.

Yhtä hyvin kuin lasten keskinäisessä leikissä, lapsi voi päästä vanhempansa tai päiväkodin aikuisen kanssa leikkiessään niin kutsuttuun flow-tilaan. Flow-tilassa lapsi on täysin keskittynyt leikkiin: lapsi on sitoutunut, innostunut ja kokee, että leikki on hänen hallinnassaan. Näin voi käydä silloin, kun leikki vastaa lapsen kehitystasoa ja siinä on lapselle ymmärrettävä, selkeä tavoite. Flow-tilaan päästäkseen lapsi tarvitsee aikuisen jatkuvaa palautetta, vahvistusta siihen, että on saavuttamassa tavoitteen. (Bentzen & Lakoseljac-Andreasen, 127.) Reunamo (2016, 29) toteaa, että intensiivisesti leikkiin sitoutuneiden lasten fyysinen aktiivisuus on usein korkea ja myös lasten emootiolla eli tunnetilalla on taipumus olla myönteinen: onnellinen, iloinen ja tyytyväinen, hämmästynyt ja valpas. Hiekkasäkkileikeistä voi luoda leikkejä, jotka edistävät kaikkien lasten mahdollistuutta päästä leikissä flow-tilaan.

5 Hiekkasäkit leikkivälineinä ulko- ja sisäleikeissä

Sekä sisällä että ulkona hiekkasäkit mahdollistavat kaikkina vuodenaikoina rakenteluleikin. Pienemmät lapset rakentelevat pienimmistä säkeistä rinnakkain, isommat lapset leikkivät yhdessä yhdistäen rakenteluun kuvitteluleikkejä. Sekä pienille että isommille lapsille hiekkasäkeillä rakentelu on fyysisesti aktiivista, fyysistä ponnistelua vaativaa leikkiä, ja siten oppimista tukevaa leikkiä. Liikunnallisen aktiivisuuden tiedetään edistävän fyysisen kasvun ja motorisen kehityksen ohella aivojen kehittymistä. Aikuiset voivat varmistaa ja edistää lasten oppimista muun muassa tuomalla leikkiin elementtejä, joissa lapset voivat harjoittaa ongelmanratkaisutaitojaan sekä kykyään hahmottaa muotoja, mittasuhteita ja lukumääriä.

Rakentelu- ja kuvitteluleikin ohella hiekkasäkit mahdollistavat erilaiset liikunnalliset leikit sisällä ja ulkona. Ohjattuihin liikuntaleikkeihin kaikki pääsevät mukaan. Niiden avulla aikuiset voivat edistää koko lapsiryhmän ryhmäytymistä ja kaikkien lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Liikuntaleikkien lisäksi ohjatussa toiminnassa voidaan käyttää hiekkasäkkejä myös muun muassa harjoiteltaessa ohjelmointia ilman laitteita. Ohjelmointi ilman laitteita voi olla esimerkiksi säkkien siirtelyä sovitun koodiston mukaan.

Hiekkasäkit soveltuvat siis sekä ulko- että sisäleikkeihin. Reunamo ja Pölkki (2014, 126–128) toteavat, että talvella paksuihin talvivaatteisiin puetuille, aivan pienimmille lapsille löytyy päiväkodin pihalla hyvin vähän mielekästä tekemistä. Miksei hiekkasäkkien siirtely pakkassäällä mahdollistaisi myös pienimpien lasten fyysisesti aktiivisen leikin talvella. Lapset voivat kantaa säkkejä ja vetää säkkejä pulkassa. Aikuiset voivat tukea lasten leikkiä tuomalla leikkiin leikki-ideoita; hiekkasäkit voivat olla vaikkapa ruokaa, jota pienimmät lapset vievät hevosille.

Pitkäkestoinen, päivästä toiseen kehittyvä leikki edellyttää sitä, että lapset saavat säilyttää rakentamansa leikin puitteet: omien mielikuviensa avulla luodun leikin maailman (Reunamo, Virkki & Hietala, 2014, 103—105). Jotta hiekkasäkkejä voidaan käyttää leikissä päiväkodin sisätiloissa, hiekan täytyy pysyä säkkien sisällä ja päiväkodin sisätilojen tulee olla riittävän isot. Pitkäkestoista leikkiä ei voi rakentaa tilaan, jota käytetään myös nukkumiseen tai ruokailuun. Leikille siis täytyy olla oma tila ja se täytyy voida joskus myös siivota. Toisaalta Reunamo ja Käyhkö (2014, 90—92) kysyvät, korostetaanko suomalaisessa varhaiskasvatuksessa liikaa leikkiympäristön siisteyttä ja järjestystä. Lasten rakentama leikin maailma saattaa aikuisen silmissä näyttää sotkuiselta. Sen sijaan, että aikuiset kiinnittävät huomion leikkitilan siisteyteen, heidän mielestään on tärkeämpää, että aikuiset tukevat lasten leikkiä ja opettavat lapsille leikkiä apuna käyttäen erilaisia taitoja. Hiekkasäkkileikissä leikin siivoaminen voi olla hiekkasäkeistä irtoavan hiekan harjaamista pois lattioilta. Lattian harjaaminen kehittää yhteistyötaitojen ohella motorisia taitoja. Leikkitila voidaan siivota niin, että rakennettu leikki saa jäädä odottamaan leikin jatkumista.

Koska ympäristötekijöistä johtuen hiekkasäkkileikkejä ei suomalaisissa päiväkodeissa voi jättää päiväkodin pihalle yön yli odottamaan leikin jatkumista, säkit tarvitsevat ulos lukollisen säilytystilan. Päiväkodin pihat eivät ole suljettuja tiloja, joissa tavarat säilyvät ja pysyvät varmasti ehjinä päiväkodin ollessa kiinni. Myös sääolosuhteet ovat Suomessa sellaiset, että säkit on hyvä saada suojaan sateelta ja kasteelta. Säkkikankaan läpi kastunut hiekka on erityisen painavaa ja kuivuu hitaasti. Säilytystilan ulkona tulee olla sellainen, josta lasten on helppo itse hakea säkkejä ja jonne lapset voivat itse ne viedä ulkoilun loppuessa. Aamupäiväulkoilun jälkeen säkit voidaan usein jättää odottamaan leikin jatkumista iltapäiväulkoilun aikaan, mutta yöksi säkit joudutaan sulkemaan lukkojen taakse, mikäli niiden halutaan säilyvän ja pysyvän ehjinä.

Motoristen taitojen ja fyysisen kunnon tiedetään edistävän oppimista, parantavan itsetuntoa ja suojaavan lasta sosiaaliselta syrjäytymiseltä. Opetus- ja kulttuuriministeriön varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten mukaan pienten lasten tulisi harrastaa fyysisesti aktiivista liikuntaa vähintään kolme tuntia päivässä. (OKM, 2016, 9.) Fyysisen aktiivisuuden suositusten saavuttaminen on mahdollista, jos lapsille annetaan sekä päiväkodissa että kotona riittävästi tilaisuuksia fyysisesti aktiiviseen leikkiin ja yhteiseen liikkumiseen sekä sisällä että ulkona. Lapsia voidaan houkutella fyysiseen aktiivisuuteen asettamalla lasten ulottuville liikkumista edistäviä ja motorisia taitoja kehittäviä välineitä, kuten palloja ja hyppynaruja. Myös hiekkasäkit aktivoivat lapsia liikkumaan. Niiden liikuttelu vetäen, kantaen ja työntäen edellyttää lapsilta fyysistä

ponnistelua: rakentaessaan hiekkasäkeistä leikin maailmaa lapsilla on mahdollisuus olla fyysisesti aktiivisia.

6 Hiekkasäkit ottaminen käyttöön päiväkodin sisä- ja ulkoileikeissä

Tässä esseessä olen kertonut, mitä vaatimuksia päiväkodin ympäristö asettaa hiekkasäkeille ja hiekkasäkkileikeille. Olen myös arvioinut hiekkasäkkien saatavuutta ja kustannuksia. Esseessä olen tuonut esiin, miten hiekkasäkkileikeillä voidaan tukea lasten kognitiivista, sosiaalista ja emotionaalista kehitystä, sekä korostanut aikuisen läsnäolon ja tuen merkitystä lasten oppimisessa.

Hiekkasäkkien ottaminen käyttöön päiväkodin leikissä edellyttää joko hiekkasäkkien valmistamista tai ostamista. Tässä esseessä esitetään mahdollisimman edullinen ratkaisu: hiekkasäkkien valmistaminen sekä prolypropyleenipunoksesta valmistetuista säkeistä ulos ja metritavarana myytävästä markiisikankaasta sisälle. Hiekkasäkkejä tehdään ulos 50 kappaletta ja sisälle 25 kappaletta. Rakentelusarjoissa tulee olla riittävämäärä rakennusmateriaalia. Hiekkasäkit täytetään leikkihiekalla, jota tarvitaan yhteensä kuusi 25 kilogramman säkkiä. Materiaalien yhteenlaskettu hinta on noin 140 euroa. Työn hintaa en tässä esseessä laskenut.

Koska hiekkasäkit ovat isoja, ne vievät myös paljon tilaa sisällä ja ulkovarastossa. Hiekkasäkkejä ei Suomessa voi jättää päiväkodin pihalle yöksi, koska riski sille, että ne rikotaan tai varastetaan on olemassa. Siten ulkotiloissa leikkien jättäminen odottamaan leikin jatkumista ei Suomessa ole mahdollista. Sisätiloissa leikki voidaan jättää odottamaan leikin jatkumista riittävän suureen, leikille varattuun tilaan. Tätä tilaa ei voi käyttää myös päivälepoon eikä ruokailuun.

Hiekkasäkkien pedagogisesti onnistunut käyttäminen lasten keskinäisessä leikissä edellyttää sitä, että aikuiset havainnoivat leikkiä ja leikkijöitä, osallistuvat tarvittaessa leikkiin mukaan ja ohjaavat leikin kulkua myös ulkoapäin. Hiekkasäkeillä voi toteuttaa myös onnistunutta ohjattua toimintaa.

Lähteet

Bentzen, M. & Lakoseljac-Andreasen, C. (2016.) Infectious Joy A Neuroa ective Perspective on Sensorimotor Processes in Groups of Children Teoksessa Hart, S. (toim) *Inclusion, Play and Empathy: Neuroaffective Development in Children's Groups. Denmark: Hans Reitzels Forlag. (115—137.)*

Duarte, A. (2016.) Getting Together, Playing Together, Healing Together. How to Craft a Somatic-Based Activity. Teoksessa Hart, S. (toim) *Inclusion, Play and Empathy: Neuroaffective Development in Children's Groups. Denmark: Hans Reitzels Forlag. (250—265.)*

Hart, S. (2016a.) Introduction. Teoksessa Hart, S. (toim) Inclusion, Play and Empathy: Neuroaffective Development in Children's Groups. Denmark: Hans Reitzels Forlag. (11—28.)

Hart, S. (2016b.) Empathy and Compassion Are Acquired Skills. Teoksessa Hart, S. (toim.) Inclusion, Play and Empathy: Neuroaffective Development in Children's Groups. Denmark: Hans Reitzels Forlag. (55—78.)

Hart, S. (2016c.) Should School Be a Place for Fun and Games? Teoksessa Hart, S. (toim) *Inclusion, Play and Empathy: Neuroaffective Development in Children's Groups. Denmark: Hans Reitzels Forlag. (79—114.)*

Helenius, A. & Lummelahti, L. (2014). *Leikin käsikirja.* (2. Painos). Jyväskylä: PS-kustannus.

Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. (2007). Oppimista tukevat ympäristöt. Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Helsinki: Opetushallitus.

OKM (Opetus- ja kulttuuriministeriö). (2016.) Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:21. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://minedu.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-263-410-8 Haettu 21.3.2018

OPH (Opetushallitus). (2016). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf . Haettu 18.3.2017.

Ransbury, M. K. (1982). Friedrich Froebel 1782–1982: A Reexamination of Froebel's Principles of Childhood Learning, Childhood Education, 59:2, 104-106.

Reunamo, J. & Käyhkö, M. (2014). Leikin tukeminen. Teoksessa Reunamo, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Reunamo, J. & Pölkki, T. (2014). Lasten vapaa ja ohjattu ulkotoiminta. Teoksessa Reunamo, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä: PS-kustannus. (120—143.)

Reunamo, J. & Nurmi, H. (2014). Lasten valintojen merkitys. Teoksessa Reunamo, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä: PS-kustannus. (183—212.)

Reunamo, J., Virkki, S. & Hietala, M. (2014). Oppimisympäristön kehittäminen. Teoksessa Reunamo, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen kehittäminen. Kehitystehtäviä ja ratkaisumalleja. Jyväskylä: PS-kustannus. (93—119.)

Reunamo, J. (2016). Lapsilähtöinen toimintakulttuuri edellyttää lapsen kuuntelua. Teoksessa. *Tieteelliset perusteet varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksille.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:22. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75406 Haettu 21.3.201811

Sajaniemi, N. & Krause C. M. (2012). Oppimisen palapeli. Teoksessa Teija Kujala, Christina M. Krause, Nina Sajaniemi, Maarit Silvén, Timo Jaakkola & Kari Nyyssölä (toim.) *Aivot, oppimisen valmiudet ja koulunkäynti. Neuro- ja kognitiotieteellinen näkökulma. Tilannekatsaus tammikuu 2012.* Verkkojulkaisu: OPH. (8—21). Haettu 23.3.2018 http://www.oph.fi/download/138958_Aivot_oppimisen_valmiudet_ja_koulunkaynti.PDF